

HOOFDSTUK TIEN

Het

Rijksweezengesticht

11 april 1855 tot 13 december 1889

Ter beproeving om van het stamelen geholpen te worden, pagina 355

De subsidies in 1854 en 1855 worden vermeld in de Memorie van Toelichting bij de ‘Eindregeling van de zaken der Maatschappij van Weldadigheid en verhooging van hoofdstuk V der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1859’, invnr 15.

Aantallen weeskinderen komen uit jaarverslagen, invnr 991. De ‘Voordragt tot ontslag van weezen voor 1857’ is invnr 1436.

Albertus Aardbezie heeft weesnummer 147 in invnr 1412. Hero Gerard Beekhuis van der Meer heeft weesnummer 444 in invnr 1412. De twee meisjes wier ouders in Willemsoord wonen zijn Maria Adriana Hessing en Johanna Hessing, respectievelijk weesnummer 2203 in invnr 1413 en 6 in invnr 1412 en allebei in toegang 0137.01 invnr 652. Teunis J. Pol of Teunis Peetsma of Teunis Zwolsman of Teunis Pol heeft weesnummer 721 in invnr 1412.

Het eene been binnen en het andere been buitenwaards, pagina 357

Dirk Landvreugd heeft weesnummer 901 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652.

Uitbetaling op hun tegoed voor wezen die toch nooit weg zullen gaan, is besluit permanente commissie 9 oktober 1837 N8, invnr 975. Over het duur moeten laten steken van turf en over hutten van zoden voor vreemde arbeiders gaat het in het jaarverslag over 1857 (niet geschreven meer door de Maatschappij, maar door de gecommiteerde van de regering).

Over het bijbouwen van twee hoeves Rintsema, *Veenhuizen, een ‘on-Drents’ dorp*.

Over de houtteelt wordt in elk jaarverslag omdat het kopje ‘houtpoting’ veel geschreven, jaarverslagen 1825/1826-1836 invnr 990, jaarverslagen 1837-1858 invnr 991. Waarom er in Veenhuizen minder aan houtpoting gebeurt wordt uitgelegd in het jaarverslag 1850.

Ook de tuinbouw wordt elk jaar in het jaarverslag tot in details verantwoord.

Het zou eventueel mogelijk zijn om aan de hand van de jaarverslagen het aantal bebouwde bunders (hectaren) uit te rekenen en dan te kunnen bepalen welk percentage van de kolonie ontgonnen is en hoeveel er nog braak ligt, maar mijn ervaring is dat de getallen in de jaarverslagen niet altijd helemaal betrouwbaar zijn. Daarom heb ik dat nagelaten.

Het ingrijpen door de gecommiteerde op het aardappelbrood:

- 12 januari 1857, brief Van Konijnenburg erover, te vinden bij:
- 17 januari 1857 N3, reactie van de gecommiteerde op die brief met uitspraken over de noodzakelijke kwaliteit van het brood, invnr 850;
- 13 juli 1857, omstandige brief Van Konijnenburg erover, te vinden bij:
- 28 juli 1857 N6, besluit van de gecommiteerde, invnr 865.

De subsidies voor 1857 en 1858 worden vermeld in de Memorie van Toelichting bij de 'Eindregeling van de zaken der Maatschappij van Weldadigheid en verhooging van hoofdstuk V der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1859', invnr 15.

Met een handkrukje in het gesticht rondgaan, pagina 360

Veel in deze paragraaf komt uit Roelfsema, *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*. Zoals de twee artsen die acht jaar blijven dienen, dat zijn Koenraad Johannes Schünlau (1839-1847) en Ulrich Jan Huber (1847-1855), de lang aanblijvende apotheker is Cornelis van Goudriaan.

De nachtrivaten in plaats van open tonnen worden beschreven op pagina 166 van Roelfsema (met tekening) en zouden een besluit zijn van 11 november 1851 N19, invnr 712. Levertraan uit diverse plekken bij Roelfsema plus uit het geneeskundig verslag dd 26 november 1854, te vinden in de uitgaande post van de permanente commissie van 12 december 1854 N1, invnr 793. Dat levertraan ook tegen schurft helpt, komt uit het verslag over 1845 door dokter Schünlau, gedateerd 2 januari 1846, invnr 322.

Dat een of twee malen in het jaar de jonggeboren en de nieuw aangekomen kinderen worden ingeënt is een besluit van 10 januari 1845, invnr 983. De discussie over meisjes als ziekenoppassen, zowel de mening van Van Konijnenburg als het besluit van de permanente commissie, bevindt zich bij 9 juli 1849, invnr 644. Het verhaal over het handkrukje komt uit het verslag over 1845 door dokter Schünlau, gedateerd 2 januari 1846, invnr 313.

Verder gebruikt:

- rapport over november en december 1837 door dokter E.C. de Könningh, gedateerd 7 januari 1838, invnr 191;
- 8 juni 1843 brief directeur N1582 met verslag Schünlau & 2 rapporten Folmer, invnr 273;
- 8 augustus 1843 brief directeur N2246, met rapport geneesheer, invnr 277;
- geneeskundig rapport over december 1843, gedateerd 12 januari 1844, invnr 284;
- geneeskundig verslag over het dienstjaar 1857, gedateerd 17 februari 1858, te vinden bij 4 maart 1858 N25, invnr 882.

Die thermometer en barometer worden al heel lang gebruikt, er wordt voor het eerst melding van gemaakt in invnr 205. Beschrijvingen van de lijkopeningen komen uit het verslag over 1845 door dokter Schünlau, gedateerd 2 januari 1846, invnr 322.

Doeken, voorschoten, broeken, rokken, kousen en schoenen, pagina 362

Van die inspectie op 15 maart 1859 zijn bijlagen bewaard gebleven in invnr 1553. Door die te combineren met de stamboeken kunnen zaken als aanwezigheid van bedelaars, verdeling over de zalen van zaalopzieners, geloofsovertuiging en leeftijden afgeleid worden. Ook de 'berekening staat der voeding van een wees van den 20^e tot en met den 26^e maart 1859' zit in invnr 1553, evenals het koloniale en eigen kledingbezit. Zie voor de eerdere paragraaf over voeding, waarmee hier vergeleken wordt, pagina 218.

Een 'verplaatsbaar schut' om zalen op te delen, wordt voor het eerst genoemd in een besluit van de permanente commissie 23 september 1839 N31 (invnr 977).

Anna Dekker heeft weesnummer 1163 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Cornelia Catharina Weidema heeft weesnummer 1095 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Jan

Theodorus Bernardus Weidema heeft weesnummer 1094 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Thimotheus Trompet heeft weesnummer 697 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Neeltje Schoen heeft weesnummer 764 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Dirkje Hulzebos heeft weesnummer 893 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Henke Johanna van Steenwijk heeft nummer PK (particulier kontrakt) 3 in toegang 0137.01 invnr 652. De oogziekte wordt genoemd in invnr 1566. Antonia van Steenwijk heeft nummer PK (particulier kontrakt) 4 in toegang 0137.01 invnr 652. Johanna Catharina Sanders heeft weesnummer 838 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Anna Elisabeth Huberts heeft weesnummer 322 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652.

Oost Indische dienst, pagina 364

Akte van Scheiding tussen de Commissie Baud, namens de Maatschappij van Weldadigheid, en de Staat der Nederlanden, waarbij alle roerende en onroerende goederen te Veenhuizen en Ommerschans rijkseigendom worden, de Maatschappij van Weldadigheid de vrije koloniën, Wateren en het kantoor te 's-Gravenhage behoudt en de schulden bij het Rijk worden kwijtgescholden, 27 december 1858, invnr 13. Koninklijk Besluit betreffende goedkeuring van de Akte van Scheiding, invnr 14. Wetsontwerp tot eindregeling van de zaken van de Maatschappij van Weldadigheid, invnr 15.

Alle berekeningen verder op basis van de inschrijvingen in de stamboeken. Theodorus Klouwer komt ook voor als Theodorus Johannes de Klouwer en heeft weesnummer 1210 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Henry Boombbergen heeft weesnummer 561 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Willem Kuis heeft weesnummer 1538 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Oene Dijkstra heeft weesnummer 1766 in de invnrs 1410, 1411 en 1413.

De sleutels van al de daar ter plaatse aanwezige gebouwen, pagina 366

De overplaatsing van kinderen op particulier contract is te volgen in toegang 0137.01 invnr 652 (en daarna staan ze natuurlijk in de stamboeken van de vrije koloniën die langs dezelfde weg als de stamboeken van de wezengestichten te bereiken zijn). Deze kinderen hebben in genoemde invnr 652 allemaal een PK-nummer, waarbij PK staat voor particulier kontrakt. Daarnaast hebben ze ook een B-nummer, waarmee ze te vinden zijn in invnr 1389 (zolang dat boek tenminste werd bijgehouden).

Met inachtneming van het voorafgaande heeft Johanna Siegers de nummers PK2 en B486, Johanna Henderika Zwaanstra de nummers PK6 en B497, Pieterrella de Ruiter de nummers PK13 en B421, Johanna Hagen de nummers PK23 en B175, Maria van Scheers de nummers PK39 en B186, Margrieta van Scheers de nummers PK78 en B191, Jacoba Wilhelmina van Dijke de nummers PK81 en B412, haar zusje Maria Elizabeth van Dijke de nummers PK88 en B417. Het derde zusje Dina Cornelia van Dijke staat niet in invnr 652. Informatie over hen komt van de familievereniging Van Dijke, zie ook <http://www.genvandijke.nl/>

Willem Bernardus van de Kleij en Pieter Lodewijk Nolkas zijn eerder genoemd, zie pagina 144. De akte van de sleuteloverdracht bevindt zich in invnr 13.

Uit het schriftje met *Herinneringen* van Reinier van Nispen, pagina 367

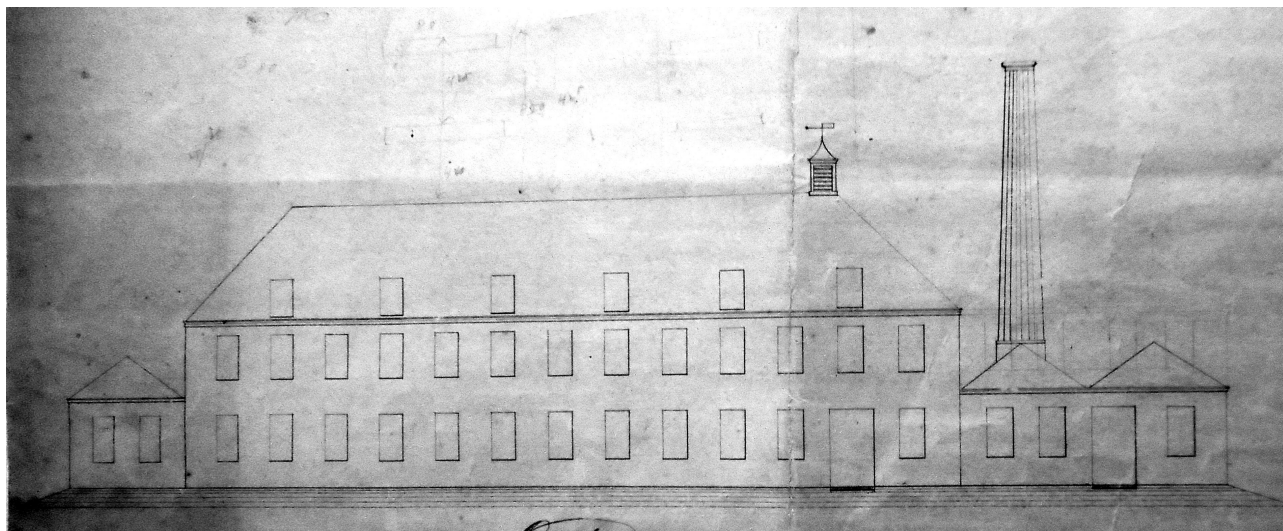
Ik heb de transcriptie van Reinier van Nispens *Herinneringen* ooit tijdens een lezing van iemand gehad, hoogstwaarschijnlijk een nazaat. Het is mij later niet gelukt die nazaat op te sporen en ik heb de transcriptie dus niet kunnen controleren met het origineel.

Hysterische verlamming, pagina 368

De informatie in dit stukje komt uit toegang 0137.01 invnr 652, met een paar aanvullingen uit

dezelfde toegang invnr 653 en 595. Informatie over het 'Nederlandsch Gasthuis voor behoeftige en minvermogene ooglijders' komt uit Roelfsema, *De gezondheidszorg in de Noord/Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*, pagina 170.

In toegang 0137.02 invnr 3A ('Tekening van het gebouw van de katoenspinnerij te Veenhuizen. Schaal 1:200') bevindt zich een bouwtekening voor de verbouwing van de stoomfabriek voor weeskinderen. Met op de begane grond zalen voor protestantse jongens en protestantse meisjes, zaalopzierswoningen, secreten, keukens en ziekenzalen. Op de eerste verdieping vier zalen: een voor katholieke jongens, een voor katholieke meisjes, een voor protestantse jongens en een voor protestantse meisjes, een zaalopzierswoning en secreten. En op de tweede verdieping werkzalen en het magazijn. De bouwtekening bevat ook deze (slecht gefotografeerde) tekening van de buitenkant van het gebouw:

Frederika Scheffers heeft weesnummer 1353 in toegang 0137.01 invnr 652. Maria Philomina Scheffers heeft weesnummer 1355 in toegang 0137.01 invnr 652. Johanna Martha Scheffers heeft weesnummer 1354 in toegang 0137.01 invnr 652. Johannis Franciscus van Beeren heeft weesnummer 1283 in invnr 1413 en in toegang 0137.01 invnr 652. Maria la Fleur heeft weesnummer 738 in invnr 1412 en in toegang 0137.01 invnr 652. Gerritje Nagelvoort heeft weesnummer 1215 in invnr 1413 en in toegang 0137.01 invnr 652.

Informatie over Alida Strakbeen/Hendrik Sletbeen heb ik gehad van onderzoekster Elly Visser-Smit. Hendrik Sletbeen heeft weesnummer 108 in toegang 0137.01 invnr 652. Dat ze bij veldwachters en hoevenaars (en soms arbeidershuisgezinnen) worden ondergebracht, blijkt uit de hiervoor genoemde stamboeken. Catharina van Werdenburg heeft bedelaarsnummer 1213 in het 'boek gemerkt F', toegang 0137.01 invnr 425. Daarna heeft ze het weesnummer 1312 in de invnr 1411, 1413 en toegang 0137.01 invnr 652. De term 'hysterische verlamming der onderste ledematen' komt uit toegang 0137.01 invnr 595.

De term 'onbekookt' komt uit een brief van Petrus Ameshoff aan de permanente commissie dd 3 mei 1823, invnr 65.